

INTERACTIEF MUSEUM

‘Vliegende non’ redde veel Joodse kinderen

Brunssum krijgt een interactief museum waarin de geschiedenis van de stad centraal staat. Pompgebouw 4, in het huidige Schutterspark, waarin verhalen tot leven komen, speelde in de Tweede Wereldoorlog een belangrijke rol. Over een dappere non, Jo en Anna Broers, schurft en stukgelopen voeten.

BRUNSSUM
DOOR STEFAN GILLISSEN

Het is begin december 1943 als Duitse soldaten het pompstation van de Staatsmijnen omsingelen. Langs de afrastering in Brunssum staan bewapende militairen. Binnen de omheining leven Jo en Anna Broers-Merkx met hun elf kinderen. Jo is de machinist die de pompen en filters voor het (drink)water in de gaten houdt. Om die reden woont hij op het terrein in een riant pand. Maar daarin zijn, op verzoek van het verzet, ook 21 onderduikers ondergebracht. Joodse kinderen. De kinderen zijn in november 1943 weggehaald van hun oude adressen, omdat er geruchten gaan over een razzia. Twee kamers en een zolder bij Broers worden voor hen ingericht. De familie leeft in vijf andere kamers.

Sleutel
Als dochter Marietje thuis komt van een boodschap, moet ze haar sleutel aan een Duitse soldaat geven. Haar vader grijpt in. „Hier die sleutel en vlug!”, zegt Jo. „Anders ga ik hoger op!” De soldaat geeft de sleutel terug. Maar de Duitsers gaan niet weg. Anna Broers is er niet gerust op. Wat willen die Duitse soldaten? Waarom gaat de poort op slot? Eind jaren zeventig staat ze een verslaggever van het *Limburgs Dagblad* te woord. „Ik had angst. Wat zou ons boven het hoofd hangen als de Duit-

sers erachter kwamen?” Als de Wehrmacht op de stoep staat, is de spanning om te snijden. Maar tot opluchting van Jo en Anna blijkt de omsingeling een voorzorgsmaatregel. De inlichtingendienst van de Duitsers vreest voor een aanslag op de watervoorziening en daarom is het terrein afgezet. De Duitse soldaten komen nooit binnen kijken. Een specifieke taakverdeling in huis: Broers zorgt ervoor dat de onderduikers niet opvallen. Betsie, de oudste dochter, doet de inkomsten. Omdat het gezin zelf veel kinderen telt, valt de hoeveelheid boodschappen niet op. Voor bonnen, borden en bestek zorgt de NV-groep, de verzetsorganisatie van Jaap Musch. De onderduikers voelen zich al snel thuis in Brunssum. Een van de Joodse meisjes kookt. Andere kinderen spelen beneden. Zeer tegen de zin van Musch. Anna verklaart later: „Kvam er een vreemde dan wisten de kinderen niet hoe snel ze boven moesten komen. Kom maar voor de dag”, zei de verzekeringsagent, die een meisje achter een deur zag wegkruipen. „Ik heb er ook een paar”.

Overdag houden de kinderen zich in de winter van 1943/1944 vooral bezig op zolder, met tekenpapier, potloden en leesboekjes. Een klein kereltje dat Ed heet, is een van hen. Later wordt Ed van Thijn burgemeester van Amsterdam.

Wijkzuster
Vanwege de Duitse patrouilles worden de kinderen overdag binnengehouden. 's Nachts worden ze 'gevlucht'. Achter hekken die de Duit-

sers bewaken. Maar dan breekt ziekte uit. Schurft. Wat nu? Moeder Anna roept de hulp van huisarts Harry Tulleners in en die stuurt Emerentia, de wijkzuster. Emerentia (Maria Cals) is een vrijgevochten boerendochter die relatief laat heeft besloten in te treden bij de congregatie zusters van de liefde. Heel Brunssum kent haar en niet alleen van consultaties in het Groene Kruis. Ook omdat ze op haar brommer (een mobylette) van hot naar her scheurt met haar witte kap wapperend in de wind. Emerentia komt vanwege de schurftuitbraak bijna dagelijks naar het pompstation. In 1977 vertelt de zuster, dan 72 jaar oud: „De scabiës was een gevolg van ondervoeding en gebrek aan lichaamshygiëne. Maar wat wil je als je weken in een kelder of op een zolder zit opgesloten?”

Groene zeep
De kinderen worden met groene zeep gewassen. „Vervolgens wreef ik ze in met scabiosidol. De daaropvolgende dagen depte ik de wondjes met olie. Al die tijd droegen de kinderen lichte oude kleren. Zorg was de besmette kleding goed uit te koken. Dat deed de familie Vermeer (waar het hoofdkwartier van het verzet was gevestigd).” Sommige kinderen kunnen naar buiten worden gesmokkeld en gaan met Emerentia naar Oscar Driessen, kinderarts in Brunssum. Van daaruit naar het koloniehuis Overbunde in Bunde. „Daar kregen ze gedurende zes weken extra voeding

en verzorging. Vaak ging ik de kinderen opzoeken. Telkens hoorde ik dat ze zo stil waren. Ze waren bang dat ze zich zouden verraden.” Alle onderduikertjes overleven de oorlog. Dat geldt voor iedere Jood die in Brunssum ondergedoken zat, en dat zijn er honderden. Jo, Anna en zuster Emerentia worden in 1983 onderscheiden door de Israëlische organisatie Yad Vashem. Dat is mede te danken aan verzetsman Dick Groenewegen van Wijk. Hij is de spil van de NV-groep, maar wordt in 1944 gearresteerd. Via Amersfoort komt hij terecht in een krijgsgevangenenkamp in Burscheid. Hij ontsnapt en loopt de 116 kilometer terug naar Brunssum. Zuster Emerentia verzorgt zijn voeten en heelt psychische wonden. De dankbare Groenewegen van Wijk zal later iedereen vertellen over Jo en Anna Broers, over het 'grote gezin' van het pompstation, over Emerentia en de zusters van de liefde.

Hemel verdient
Volgens Emerentia zijn het anderen die „de hemel hebben verdiend”. Als ze wordt geïnterviewd, zit ze dertig jaar in de wijkverpleging en acht jaar in de bejaardenzorg. Ze werkt ook twee jaar als portier in een bejaardenhuis in Bochtolt werken, waar ze de 'oudjes' gymnastiek geeft en uitstapjes organiseert. De verzetszuster verblijft de laatste jaren in het kloosterverzorgingshuis in Panningen en sterft op 28 februari 1999. Emerentia is dan 93 jaar oud. Ze leeft voort onder een andere naam: 'de vliegende non van het pompstation'.

“
Telkens hoorde ik de opmerking dat de kinderen zo stil waren. Als ik alleen met ze was, kwam het eruit. Ze durfden niet te praten omdat ze bang waren dat ze zich zouden verraden.

Zuster Emerentia (Maria Cals)

Zuster Emerentia (links) en Anna Broers-Merkx op foto's uit eind jaren zeventig. FOTO DE LIMBURGER